

УДК 159.61-053.6:316.346.2

О. М. Курдибаха

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ЧИННИКИ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті описано проблеми формування особистісної ідентифікації підлітків у процесі соціалізації. Описано основні причини порушень гендерної ідентичності. Висвітлено поняття гендерної зрілості.

Ключові слова: гендерна соціалізація, маскуліність, фемінність, гендерна ідентичність, гетеросоціальність.

Постановка проблеми. В теперішній час, коли суспільство змінило свої ціннісні орієнтації у сфері відносин між статями, у ньому відбувається розмивання меж між жіночими і чоловічими соціальними ролями, вчені констатують недостатню статевою рольову соціалізацію особистості: виникають труднощі міжстатевих контактів, невміння створювати сім'ю, неправильне виховання дітей, збільшення кількості молоді, яка відноситься до сексуальних меншин. Тому сьогодні особливо важливим у психолого-педагогічній науці є розв'язання проблеми повноцінної вчасної і ефективної статевою рольової соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналізуючи проблему гендерної соціалізації особистості (Ш. Берн, І. Кон, Л. Столярчук) [Берн, 2007; Кон, 1981, с. 47-57; Столярчук, 1999], більшість зазначених авторів розглядає статевою рольову соціалізацію як процес засвоєння індивідом культурної системи гендеру того суспільства, у якому він живе, своєрідне суспільне конструювання відмінностей між статями, яке формується на основі засвоєння соціальних і культурних зразків, моделей, норм і правил поведінки, і включає в себе не тільки рольовий аспект, але й образ людини в цілому [Эриксон, 1996].

Основним завданням нашого дослідження є виявлення основних проблем формування гендерної ідентичності у відповідність між біологічною статтю особистості і її ідентифікацією з гендерною роллю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найважливіших завдань підліткової стадії формування гендерної ідентичності є набуття гетеросоціальності. Гетеросоціальність як можливість задовольняти потребу

у спілкуванні з однолітками не тільки своєї статі, але й протилежної, є виявом зрілості гендерної ідентичності і того ступеню формування особистості, на якому відбувається вибір шлюбного партнера. Набуття гетеросоціальності у процесі гендерної соціалізації обумовлено багатьма факторами. Важливою умовою становлення гетеросоціальності є адекватність гендерних образів у процесі спілкування особистостей протилежних статей, що забезпечує позитивне сприймання один одного.

Гетеросоціальність – це властивості особистості, на основі яких можливо задовольняти потреби у інтимному спілкуванні осіб обох статей. Набуття гетеросоціальності – це основна задача, яка вирішується в процесі формування гендерної ідентичності на підлітковій стадії гендерної соціалізації. Вирішенню цієї задачі сприяє специфіка форми спілкування у підліткових групах однолітків. Групи однолітків є дуже важливим для підлітків джерелом інформації з питань статі, яке не можуть замінити ні засоби масової інформації, ні навіть батьки. Роль однолітків у гендерній соціалізації велика. По-перше, в середовищі однолітків дитина випробовує себе як представника певної статі, вона, так би мовити, «обкатує» отримані в сім'ї гендерні стереотипи і корелює їх в самотійному, нерегламентованому дорослими спілкуванні. В групах однолітків гендерна поведінка стає одним з головних параметрів оцінки дитини, а звернення підліткової компанії перш за все до емоцій, а не до розуму, здійснює сильний виховний вплив. По-друге, з однолітками підліток має можливість обговорювати такі інтимні питання, про які він соромиться говорити з дорослими.

Гендерна ідентичність формується шляхом гендерної соціалізації, яка передбачає засвоєння певної системи статевих ролей з метою досягнення відповідності визначеним і притаманним даному суспільству правилам та уявленням щодо поведінки представників чоловічої та жіночої статі [Эриксон, 1996, с. 184]. На думку П. Массена сама дитина виявляє спонтанну активність у засвоєнні своєї статевої ролі, ідентифікуючи себе з дорослим певної статі (насамперед – батьком, якщо той компетентний, турботливий), наслідуючи його [Massen, 1969, p. 700-736].

Психологічна стать людини являє собою певне співвідношення маскулітності та фемінності, яке охоплює в собі анатомію, сексуальну фізіологію, психічні особливості та ставлення до власної та протилежної статі, а також має певну вікову динаміку, та, можливо гендерні особливості структурної організації. Становлення ідентичності відбувається, головним

чином, підсвідомо на всіх рівнях психічної діяльності людини. Внутрішній механізм становлення ідентичності являє собою « процес одночасного відображення та спостереження, завдяки чому індивід оцінює себе з точки зору того, як інші, на його думку, оцінюють його у порівнянні з собою та в межах значущої для типології; у той же самий час, він оцінює їхні судження про нього з точки зору того, як сам сприймає себе у порівнянні з ними та з типами, значущими для нього» [Еріксон, 1996, с. 32].

Становлення ідентичності є процесом «постійної диференціації», який триває все життя індивіда, тобто, як вважає Еріксон, «він починається десь під час першої «справжньої» зустрічі матері та дитини, та не закінчується доти, доки в людині не вгасає здатність до пізнання іншого»» [Еріксон, 1996, с. 32].

Ідентичність складається з усіх ідентифікацій, що виникають на кожному віковому етапі розвитку особистості, але змінює їх з метою створення єдиного цілого утворення, тобто відмовляється від одних та взаємно асимілює інші, об'єднуючи їх у нову конфігурацію.

Проблема формування гендерної ідентичності має багато аспектів, зокрема такий, що пов'язаний з особливостями статі особистості. Виявилось, наприклад, що шляхи формування ідентичності у жінок і чоловіків неоднакові. Так, у жінок виявляється тенденція до самовизначення завдяки встановленню взаємин з іншими людьми, тоді як представники сильної статі дотримуються «традиційно чоловічих» шляхів самовизначення через своє професійне Я. Отже, розвиток ідентичності у жінок відбувається інакше, ніж у чоловіків. Для жінок першочергово важливою є емоційна близькість з іншими людьми, а для чоловіків цей фактор не набуває такого значення.

Важливим аспектом проблеми формування гендерної ідентичності є відповідність між біологічною статтю особистості і її ідентифікацією з гендерною роллю. Відсутність такої відповідності ставить під загрозу адаптованість людини до умов життєдіяльності. Дослідження порушень гендерної ідентичності, особливості і причини цих порушень на підлітковій стадії соціалізації є актуальними для теорії і практики гендерної соціалізації. Як показує практика, діти з відхиленнями у гендерній поведінці мають чимало проблем у стосунках з однолітками, а в майбутньому – у створенні власної сім'ї. Фемінінні чоловіки та маскулінні жінки не здатні ефективно виконувати статевоповіднесені ролі.

Причини порушень гендерної ідентичності можуть бути різними.

Маскулінізація поведінки дівчаток, наприклад, може співпасти з емансипаційними настановленнями жінок і навіть заохочуватись. Часто в цьому приймають участь засоби масової інформації, які акцентують увагу на досягненнях жінок у традиційно чоловічих видах праці або спорту на шкоду жіночності, материнства та ін. Однією з причин порушень гендерної ідентичності в підлітковому віці може бути порушення ідентифікації з образом батьків, в результаті засвоєння дітьми дисгармонійних, потенційно конфліктних настановлень маскуліності-фемінінності, що утворилися як відбиття дисгармонійних стосунків між подружжям у сім'ї. Наприклад, психологи виявили, що владний, домінуючий контроль батька призводить до негативізації образу «Я» у хлопчиків. Підґрунтям порушення ідентифікації з образом батьків може бути сучасна ситуація, що склалася у сфері взаємин між поколіннями, яка визначається розривом зв'язків у професійній діяльності між «дітьми» і «батьками». Справа в тому, що у традиційній багатодітній селянській сім'ї діти змалку втягувались в працю батьків, у якій мати та батько були їх наставниками. Дівчинка формувала ідеал жінки на зразок матері, а хлопчик – ідеал чоловіка – на зразок батька. У сучасному урбанізованому суспільстві діти рідко бачать своїх батьків у їх професійній діяльності і складають враження про них, виходячи з їх поведінки у побуті, де образ батьків не є дуже привабливим. Розрив між поколіннями у сфері професійної діяльності – досить несприятливий фактор гендерної соціалізації, який особливо впливає на виховання хлопчиків, бо у зв'язку з фемінізацією школи, вони і в школі не мають можливості знайти той образ учителя, на основі якого формувався б ідеал чоловіка. Таким ідеалом часто стає лідер на вулиці, який не завжди відповідає поведінці, що схвалюється нормами культури суспільства.

Виникнення порушень гендерної ідентичності у підлітків може бути пов'язане також з помилками батьків у сфері соціально-статевого контролю за поведінкою дітей. Соціально-статевий контроль має особливе значення у процесі соціалізації особистості. Він виявляється в різних формах (в залежності від ціннісних орієнтацій мікросередовища) обмеження спілкування хлопчиків і дівчаток, особливо спілкування дівчаток з хлопчиками. Обмеження спілкування хлопчиків і дівчаток, яке здійснює сім'я, пов'язане з певними етнопсихологічними факторами, витоки яких можна знайти у звичаях, традиціях. Засобами соціально-статевого контролю є суспільна думка і соціальні санкції. Суспільна думка мікросередовища

оцінює вчинки в сфері сімейно-побутових традицій в категоріях моральної свідомості. Це виявляється в житейських поняттях про «доброчесність», «невинність», «гідність», «честь» і т. ін. і проявляється в спонтанних реакціях мікросередовища (сусідів, близьких людей, членів групи, дорослих членів сім'ї). Реакція мікросередовища як неформальна позитивна або негативна соціальна санкція, є одним із основних засобів соціального контролю. Можна виділити два типи реакцій мікросередовища на вчинки індивідів: 1) мікросередовище доводить своє ставлення безпосередньо до відома самих хлопчиків і дівчаток; 2) мікросередовище висловлює своє відношення до позиції дорослих (батька і матері, діда і бабусі) у формі поради, попередження, догани, зневаги, заочного осуду, недобррозичливих пліток і т. ін.

Ставлення батьків і дітей до реакції мікросередовища виявляється у таких формах: а) вони приймають певний стереотип поведінки у відповідності з традиціями; б) вони такого стереотипу поведінки внутрішньо не сприймають, а лише зовнішньо, формально, дотримуються традиції під впливом соціальної думки; в) вони виступають проти консервативних старих традицій, протиставляючи себе безпосередньо ситуації.

Разом з тим, соціальний прогрес, демократизація стосунків між статями, стирання меж між «чоловічими» і «жіночими» професіями нівелюють багато відмінностей, які здавались раніше природними, змінюють також нормативні уявлення про чоловічі і жіночі ролі. Гендерні стандарти, які були характерними для традиційного суспільства, вже не є ідеальною моделлю для сучасних чоловіків і жінок. У сучасному суспільстві для хлопчиків чоловіча модель є менш виразною: повсюдна фемінізація виховання в сім'ї і в школі не дає їм наочних конструктивних чоловічих моделей. Проте у хлопчиків є сильна мотивація оволодіння цією роллю (в нашій маскулінно орієнтованій культурі чоловіча роль оцінюється вище за жіночу). Дівчатка мають більш доступну модель, проте немає сильної мотивації їй наслідувати. Ці зміни відбуваються досить швидко і викликають у людей адаптивне напруження, яке супроводжується психологічним дискомфортом. Наприклад, виховання дівчинки, яке ґрунтується на традиційному розумінні жіночності, може зробити її поганою матір'ю – пасивною, безпомічною і залежною. Альтернативна схема дозволяє людині опиратись тиску домінуючої культури і дозволяє залишатись поза гендерних схем, хоча оточуючий світ їх і пропонує [Вет, 1983, р. 598-615].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, ідентичність визначається та формується в контексті міжособистісних стосунків індивіда в процесі його психосексуального розвитку, а сутність та специфіка цих інтерналізованих об'єктивних відносин програмує функціонування ідентичності в його подальшому житті.

«Криза ідентичності» являє собою нормативну кризу особистісного розвитку, позитивне розв'язання якої веде до формування зрілої ідентичності, тоді коли негативним результатом «кризи ідентичності» є виникнення сплутаної ідентичності або прийняття особистістю негативної ідентичності. Головними критеріями сплутаної ідентичності є нездатність до істинної інтимності в міжособистісних стосунках, внаслідок чого злиття з іншим стає для неї втратою ідентичності; неможливість відкидання того, що здається загрозливим для власної сутності; порушення сприйняття часової перспективи, а також дифузія працелюбності, яка виявляється через нездатність сконцентруватися на запропонованій роботі або через саморуйнівну захопленість якою-небудь однобічною діяльністю.

Прийняття негативної ідентичності, як правило, визначається відчуженістю від національних коренів та соціальних ролей, запропонованих як бажані для якої-небудь сім'ї та найближчого оточення, і полягає у виборі саме тих «ідентифікацій та ролей, які на критичних стадіях розвитку уявлялись найбільш небажаними або небезпечними, однак, в той же час, найбільш реальними» [Еріксон, 1996, с. 184].

Д ж е р е л а :

Берн Ш. М. Гендерная психология. Законы мужского и женского поведения. – Санкт-Петербург : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2007.

Кон И. С. Психология половых различий // Вопросы. психологии. – 1981. – № 2.

Столярчук Л. И. Полоролевая социализация школьников: теория и практика воспитания. – Волгоград : Перемена, 1999.

Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ. / Общ. ред. и пред. А.В. Толстых. – Москва : Прогресс, 1996.

Юферева Т. И. Формирование психологического пола // Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. – Москва : Педагогика, 1987.

Ярцев Д. В. Особенности социализации современного подростка // Вопросы психологии. – 1999. – № 6.

Bem S. L. Gender Schema Theory and its Implications for Child Development // Signs:

Journal of Women in Culture and Society, 1983, v.8, № 4.

Maccoby E. E., Jacklin C. N. The Psychology of Sex Differences. – Stanford : Univ. Press, 1974.

Massen P. H. Early Sex-Role Development // Handbook of Socialization Theory and Research / Ed. D.A.Goslin. – Chicago : 1969.

O. Kurdybakha. The Gender Stereotypes of a Factor Personal Identification of Adolescents in the Socialization Process.

The paper describes the problem of forming personal identification adolescents in the socialization process. The basic causes of gender identity disorders. Deals with the concept of gender maturity.

Keywords: *gender socialization, masculinity, femininity, gender identity, hetero sociality.*

УДК 378.011.3-051:62/65]:004

М. С. Яшанов

**ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ
РЕСУРСІВ У ПРОЦЕС ІНФОРМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті розглянуто сучасні проблеми впровадження електронних освітніх ресурсів у навчання інформатичних дисциплін, методи навчання інформатичних дисциплін майбутніх учителів технологій на основі електронних освітніх ресурсів. Розкрито вимоги до впровадження електронних освітніх ресурсів в систему інформатичної підготовки майбутніх учителів технологій.

Ключові слова: *електронні освітні ресурси, інформаційно-комунікаційні технології, навчання інформатичних дисциплін.*

Значний інтерес до різних форм електронного навчання обумовлений серйозними і, певною мірою, обґрунтованими очікуваннями підвищення ефективності навчального процесу і якості навчання. Варто зауважити, що у педагогічній літературі та науці ці питання розглядаються досить активно, і значна частина дослідників наголошує, що впровадження електронних освітніх ресурсів (ЕОР) у навчальний процес має певні недоліки.

Серед основних негативних тенденцій інформатизації освіти С. І. Макаров виділяє: недостатнє методичне забезпечення навчальних програм чи його відсутність; появу значної кількості неефективних